

TROMS

Arkeologiske rapporter fra
Norges arktiske universitetsmuseum

Lofotmuseet, Kabelvåg, Vågan k.

Overvåking, maskinell grøfting mai 2021

Jørn Erik Henriksen

UiT Norges arktiske
universitetsmuseum

Tromsø 2022

Arkeologiske rapporter fra Norges arktiske universitetsmuseum, UiT Norges Arktiske Universitet

ISSN: 2535-4248 (elektronisk utgave)

Utgiver: Septentrio Academic Publishing, Tromsø, Norway

Redaksjon: Anja Roth Niemi og Janne Oppvang

DOI: 10.7557/trm.6701

Foto: Norges arktiske universitetsmuseum - UiT Norges Arktiske Universitet

Kart og illustrasjoner: Norges arktiske universitetsmuseum - UiT Norges Arktiske Universitet, Stiftelsen Museum Nord, Lofotmuseet

Prosjektet er bekostet av Stiftelsen Museum Nord, Lofotmuseet

Forsidefoto: Bilde mot vest av hovedbygning og gårdsplass til Lofotmuseet ved oppstart av arkeologisk overvåking

Rapporten er lisensiert under en [Creative Commons Navngivelse-DelPåSammeVilkår \(CC BY-SA\)](#) lisens. Lisensen tillater andre å tilpasse og bygge videre på arbeidet så lenge det krediteres og lisensieres videre på samme måte.

Lofotmuseet, Kabelvåg, Vågan k.

Overvåking, maskinell grøfting mai 2021

Jørn Erik Henriksen

UiT Norges arktiske
universitetsmuseum

Lokalitet: Lofotmuseet

Id.nr.: 74856

Kulturminnetype: Gårdsplass, væreiergård

Undersøkelsesår: 2021

Areal: undersøkt/utgravd areal

Tiltakshaver: Stiftelsen Museum Nord (Lofotmuseet)

Kommune: Vågan

Fylke: Nordland

Gnr/bnr: 11/117

Koordinater: UTM Sone 33 N: 7566053 Ø: 477343

Feltleder: Jørn Erik Henriksen

Prosjektansvarlig: Anja Roth Niemi

Rapport: Jørn Erik Henriksen

Dato: 20.09.2022

Prosjektnr.: 149404101

Ephorte: journalnr. 2020/3526

Aksesjonsnr.: -

Fotobase: -

Museumsnr.: -

Sammendrag

Arkeologisk overvåking ble utført av UM-Norges arktiske universitetsmuseum i perioden 10.-12 mai 2021. Overvåkingen fant sted på Lofotmuseets utearealer i ved, og i nærheten av væreiergårdens bygninger og gårdsplass der grøfting i forbindelse med anleggelse av nytt springelanlegg var planlagt.

Tidligere registrerte kulturlag nær væreiergården ned til en drøy meters dybde ble inspisert, men konklusjonen er at dette så vel som en utvidelse av samme kulturlag lenger øst ikke er automatisk fredet. Alle observerte gjenstander er etterreformatorisk, trolig yngre enn 1700-tallet, og tilhører mest sannsynlig den kjente historiske bebyggelsen på stedet. Kabel- og rørtraseer og andre markinngrep har i tillegg forstyrret de observerte kulturlagene kraftig.

Den øvrige grøftingen berørte de øvre 60 – 80 cm av jordsmonnet uten funn, anlegg eller kulturlag som indikerer aktivitet i førreformatorisk tid. Alle observasjoner tilsier at massene i tilsvarende dybde rundt Lofotmuseets Væreiergård og tilknyttede bygninger har lite potensiale for å romme faste automatisk fredete kulturminner. Fysiske rammer for gravearbeidet ga ikke rom for å søke slike aktivitetsspor dypere i undergrunnen, og eventuell forekomst av dette i undersøkelsesområdet 2021 er fortsatt en mulighet som ikke avvises.

INNHold

Innledning.....	1
Bakgrunnen for undersøkelsene	1
Forundersøkelser	1
Berørte kulturminner	2
Gjennomføring	3
Tidsrom	3
Deltagere.....	3
Forløp	3
Undersøkelsesforhold	3
Beliggenhet og kulturmiljø.....	3
Lokalisering	3
Topografi, vegetasjon og berggrunn.....	3
Øvrige registrerte kulturminner	4
Tidligere arkeologiske undersøkelser	4
Undersøkelsens relevans	5
Kultur og bosetningshistorie	5
Målsetting.....	5
Undersøkelsesmetode og dokumentasjon	7
Feltmetode	7
Kildekritiske forhold.....	7
Observasjoner og Resultater	7
Grøft 1	7
Grøft 2	9
Grøft 3	10
Grøft 4	11
Oppsummering og konklusjon	12
Litteratur	14

FIGURLISTE

Figur 1 NFK 2018. Tiltak 1. Kulturlag, stoppet. Tiltak 2-4, gjennomført. Kun tiltak 2 (vannledning) er relevant for brannsikringsprosjektet	1
Figur 2 Kart fra ny plan fra Lofotmuseet 2020	2
Figur 3 Lokalisering og oversikt over kulturmiljø (Kartgrunnlag: Askeladden, Norges kartverk) .	4
Figur 4 Kart over ferdig graving, ved Roy I. Pedersen, driftsleder Lofotmuseet.....	6
Figur 5 Kulturlag øst for inntaksted/kum til hovedbygningen (grøft 1)	8
Figur 6 Inntakssted, Hovedbygningen, kulturlag påvist 2018 avdekket, sammen med nye og gamle rør og kabeltraseer.	9
Figur 7 Fra grønft 2, vest for butikk: strandflint (ikke bearbeidet), keramikk, fajanse, tegl, del av vannledning (terakotta) samt glass.....	9
Figur 8 Etter kabelpåvisning – kabler i bakken merket med markeringsspray. Merk forekomsten av større stein fra gårdsplassen like under pukke og grus	10
Figur 9 Ved grønft 3: veifylling og myr Figur 10 Grønft 3	11
Figur 11 Rulle til vabein, skår av trønderkeramikk, grønft 3.....	11
Figur 12 Grønft 4, støttemur i bakgrunn.....	12
Figur 13 Takplate, skifer, krittpestilk, tegl og fajanse. Funn i kulturlag grønft 1.....	13

INNLEDNING

BAKGRUNNEN FOR UNDERSØKELSENE

I 2018 ble det foretatt graving av grøfter i området ved Lofotmuseet. Gravearbeidene var ikke omsøkt. Tiltak 1 ble stoppet av NFK, som gjennomførte befarings på stedet og dokumenterte profiler i grøfta. Tiltakene 2-4 var gjennomført. Nordland fylkeskommune vedtok i brev av 06.05.20 dispensasjon til inngrep i automatisk fredet kulturminne; omsøkte tiltak i id 74856 for graving til legging av ny vannledning og kummer ved Lofotmuseet på Stolvågan gnr. 11/117 i Vågan kommune, Nordland fylke. I brevet er tekniske spesifikasjoner beskrevet til planen som ble utarbeidet i tråd med NFKs merknader (fig 2). Det viktigste tiltaket i denne sammenheng var å redusere grøftedybden betraktelig fra en opprinnelig plan som innebar grøfting ned til telefri grunn, ca. 1,8 m. Bedre isolering vil i stor grad eliminere teleproblemer, og grøftingen kunne dermed gjøres atskillig grunnere. Planen omfattet graving av grøfter for vannledning i en total lengde på ca. 85 m, i tillegg til seks kummer. Vannledningsgrøfter graves i en dybde på 60-70 cm og en bredde på 60-70 cm, i tillegg tilkoblingspunkter med 6 kummer, hver 60 cm brede og 80 cm dype. I dispensasjonsvedtaket stiller NFK som vilkår for dispensasjonen at det blir gjennomført arkeologisk overvåking av gravingen i kulturminne id 74856 Stolvågan. Formålet med tiltaket er blant annet å brannsikre viktige kulturhistoriske bygninger med sprinkelanlegg.

NFK ba i brev av 24.07.20 til UM om å utarbeide prosjektplan og budsjett for arkeologisk overvåking av gravearbeid i id 74856, samt at prosjektplan og budsjett sendes Riksantikvaren for §10-vedtak. Godkjenning forelå våren 2021, prosjektet ble realisert mai samme år.

Forundersøkelser

Figur 1 NFK 2018. Tiltak 1. Kulturlag, stoppet. Tiltak 2-4, gjennomført. Kun tiltak 2 (vannledning) er relevant for brannsikringsprosjektet

NFKs befarings i 2018 viste synlige kulturlag/svartjordslag i det påbegynte tiltaket nr. 1 på kart over gravearbeidene påbegynt dette året (Fig. 1). Dette tiltaket ble stoppet. En kort profil ble dokumentert og dekket til med veiduk før grøften ble lagt igjen. Kulturlag ned til en dybde av 125 cm ble dokumentert. De øvrige grøftene (2 – 4) var allerede gravet, uten at observasjoner i

eksponerte profiler der disse var synlige og/eller generell terrengvurdering tilsa at disse har kommet i konflikt med bevarte kulturlag e.l. Disse delene av grøfteprosjektet er dokumentert i feltrapporten, men er vurdert til ikke å representere konflikt med automatisk fredete

kulturminner og behøver ikke videre overvåking/tiltak.

- Ny vannledning farge gul
- Ferdig nedlagt vannledning blå farge
- ⊗ Tilkoblingspunkt m/kum m/mål B=60cm H=80cm

Figur 2 Kart fra ny plan fra Lofotmuseet 2020

Berørte kulturminner

Området berørt av prosjektet dispensasjonen av 2020 omhandler, er i sin helhet del av kulturmiljøet Id. 74856 Storvågan, mellomalderens ene kaupstad i Nord-Norge. Den bevarte bygningsmassen fra 1800-tallet kan i liten grad tenkes å ha medført en stor endring av

landskapet forbindelse med byggingen, og har trolig bare i liten grad endret topografien. Både på bakgrunn av geografisk nærhet til kulturlagsområdene tilhørende kaupstad/værbosetting, nausttuft (enkeltninne Id. 74856-2) og et inntrykk av landskapsmessig sammenheng mellom Lofotmuseet og mellomalderens Storvågan, er det i utgangspunktet naturlig å vurdere et høyt potensial for bevarte rester av kulturlag med datering til mellomalderen i de aktuelle område. Observasjonene av svartjordslag i NFKs befarings av grøfting inntil hovedbygningens nordside og inngangsdelen var derfor ansett å kunne være deler av automatisk fredet bosetting/aktivitet tilknyttet kaupstad/fiskevær i Storvågan.

GJENNOMFØRING

Tidsrom

Feltoppholdet startet med reisedag 09.05.21, mens selve overvåkingen fant sted 10.05.-12.05.2021

Deltagere

Jørn Erik Henriksen utførte det arkeologiske overvåkingsarbeidet i felt, prosjektleder var Anja R. Niemi.

Forløp

Forarbeid ble utført i uka før feltarbeidet, i uke 18 2021, til sammen et dagsverk. Feltarbeidet ble kortere enn forutsatt, om lag 3 dagsverk. Etterarbeidet ble utført uke 36 2022.

Undersøkelserforhold

Perioder med lett regn til tross, var undersøkelsesforholdene tilfredsstillende med henhold til været. Kontakten med tiltakshaver ble ivarettatt av drift og bygningsvernleder på museet, Roy I. Pedersen sammen med øvrige ansatte. Fasiliteter i form av innendørs pauserom, tilgang til toalett og bad var lett tilgjengelig på museet, og gjorde det enkelt å ivareta de da gjeldende forskrifter for smittevern, spesielt muligheter for avstandsbegrensninger, håndvask i rennende vann m.m. Lofotmuseet administrerte all prosjektering og kommunikasjon med entreprør/rørlegger o.l. Ove Kristensen, Kabelvåg maskin sto for maskin og grøfting.

BELIGGENHET OG KULTURMILJØ

Lokalisering

Lofotmuseet i Storvågan er lokalisert i den sørvestlige utkanten av det sammenhengende bygningsmiljøet til dagens tettsted, Kabelvåg. Fra Kabelvåg sentrum til Lofotmuseet er det ca. 15 minutters gåtur.

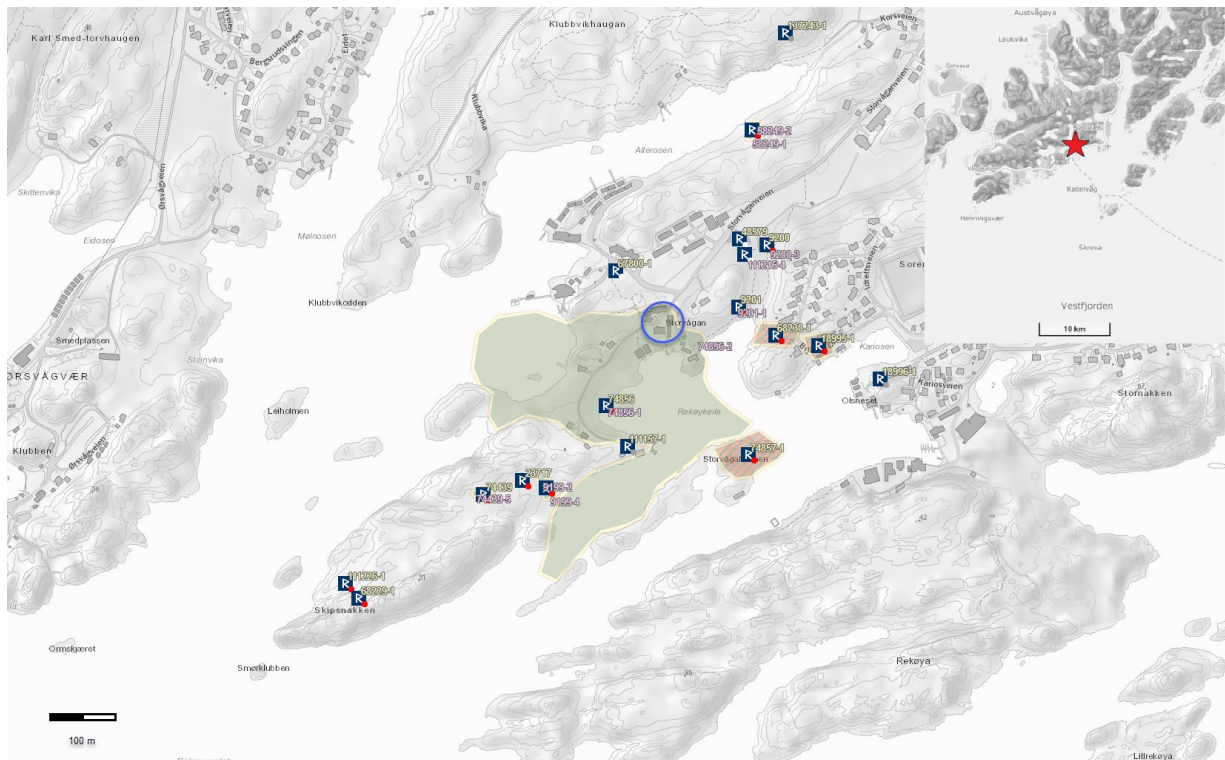
Topografi, vegetasjon og berggrunn

Selve Storvågan er preget av to store våger, Alterosen i NV og Rekøykeila i sørøst. Begge disse vågene fungerte utmerket som naturhavner inntil forrige århundreskifte, da de langgrunne forholdene gjorde havnene uegnet for nye, motoriserte større fiskefartøy. Inntil da hadde Storvågan posisjon som Lofotens største fiskevær, som Kabelvåg skulle komme til å overta. Landtungen som forbinder Skipsnakken med området til dagen Lofotmuseum skiller vågene, og

er også området der de massive kulturlagene fra mellomalderen er konsentrert. Stedet består av engmark (tidligere dyrket) og er nå bevokst av en blanding av gressarter og rik strandurtvegetasjon. Nord for Lofotmuseet er landskapet preget av myr og tørrere partier bevokst med blandingsskog, hovedsakelig bjørk og furu, mye berg, flyttblokker og ulendt terreng.

Øvrige registrerte kulturminner

Foruten den tidligere omtalte lokaliteten Id.74856 som i seg selv dekker et komplekst kulturmiljø bestående av en rekke enkeltelementer, er det registrert andre lokaliteter i området mellom Rekøykeila og Alterosen som ytterligere understreker inntrykket av et variert kulturmiljø med stor tidsdybde. Dette inkluderer Brurberget øst for Lofotmuseet (Id. 68230: Tingsted og Id. 18995: Gårdshaug), Nedre og øvre Vassosen NØ for Lofotmuseet (Henholdsvis gammetufter og nausttuft: Id. 9201 og hustufter: Id. 9200). Sørvest for Lofotmuseet og Id. 74856 ligger skipsnakken, der boplasser (nedre og øvre Draugvika), mulige offerringer, urgraver og hellerbosetting ellers på neset er registrert. Øvre Draugvika (Id.74439) er et tuftfelt fra yngre steinalder, mens nedre Draugvika er gammetufter og andre anlegg definert som en 1700-talls sjøsamisk gård (Id.9199). Steinsettinger mellom disse to lokalitetene (Id. 23717) kan være graver, men offerringer er foreslått som en mer rimelig tolkning. Ytterst på Skipsnakken er det registrert en heller (Id. 68229) og en urgrav (Id.111226). Sør for Lofotmuseet, midt i Rekøykeila, ligger Storvågaholmen, hvor et tuft- og kulturlagsområde (Id. 74857) er naturlig å se i direkte sammenheng med kaupstad/værbosettingen fra mellomalder (Id. 74856).

Figur 3 Lokalisering og oversikt over kulturmiljø (Kartgrunnlag: Askeladden, Norges kartverk)

Tidligere arkeologiske undersøkelser

Undersøkelsen av deler av det sammenhengende kulturlagsområdet fra Kaupstad/værbosettingen på valen over til Skipsnakken foregikk i flere omganger fra 1975, da området første gang ble kartlagt med prøvestikking, og fulgt opp med arkeologiske utgravninger, de mest omfattende på midten av 1980-tallet (Bertelsen 1975, Bertelsen m.fl.

1987, Bertelsen and Urbańczyk 1988). Resultatene ga viktig kunnskap om oppkomst og utvikling av den mellomalderske kaupstaden, den videre utviklingen av Sturvågan som regionens viktigste fiskevær, inntil dette ble nedlagt til fordel selve Kabelvåg rundt forrige århundreskifte. I 1998 ble det også gjort marinarknologiske utgravninger i deler av kulturlagene i Rekøykeila (Wickler 2013). Tuftene i vassosen ble helt eller delvis utgravd på slutten av 1980- og begynnelsen av 1990-tallet (id. 9002) datert ca. 1300-1500 (Bertelsen 1995:13). Disse ligger bare ca. 200 NØ for Lofotmuseet (Id. 74856). Selv om kulturlag og enkeltminner med sannsynlig mellomalderdatering er kjent i områdene rundt tunet, eksisterte det kun en vag beskrivelse av omrotete kulturlag observert i et prøvestikk i nærheten av bygningen på Lofotmuseet forut for NFKs befaring 2018 (NFK Dispensasjonsvedtak).

Undersøkelsens relevans

Overvåking av maskinell grøfting over gårdsplassen og langs de stående bygningene på Lofotmuseet innebærer muligheter for kartlegging av eventuelle kulturlag i undergrunnen, som med manuell prøvestikking trolig er vanskelig å påvise på en gårdsplass som er pukkt- og gruslagt. For dette prosjektet er målet å påvise, inspisere og kartlegge eventuelle kulturlag i undergrunnen. Relevansen ligger først og fremst i å vurdere eventuelle funn opp mot den allerede etablerte kunnskapen om områdets kulturmiljøer og kulturhistorie.

Kultur og bosetningshistorie

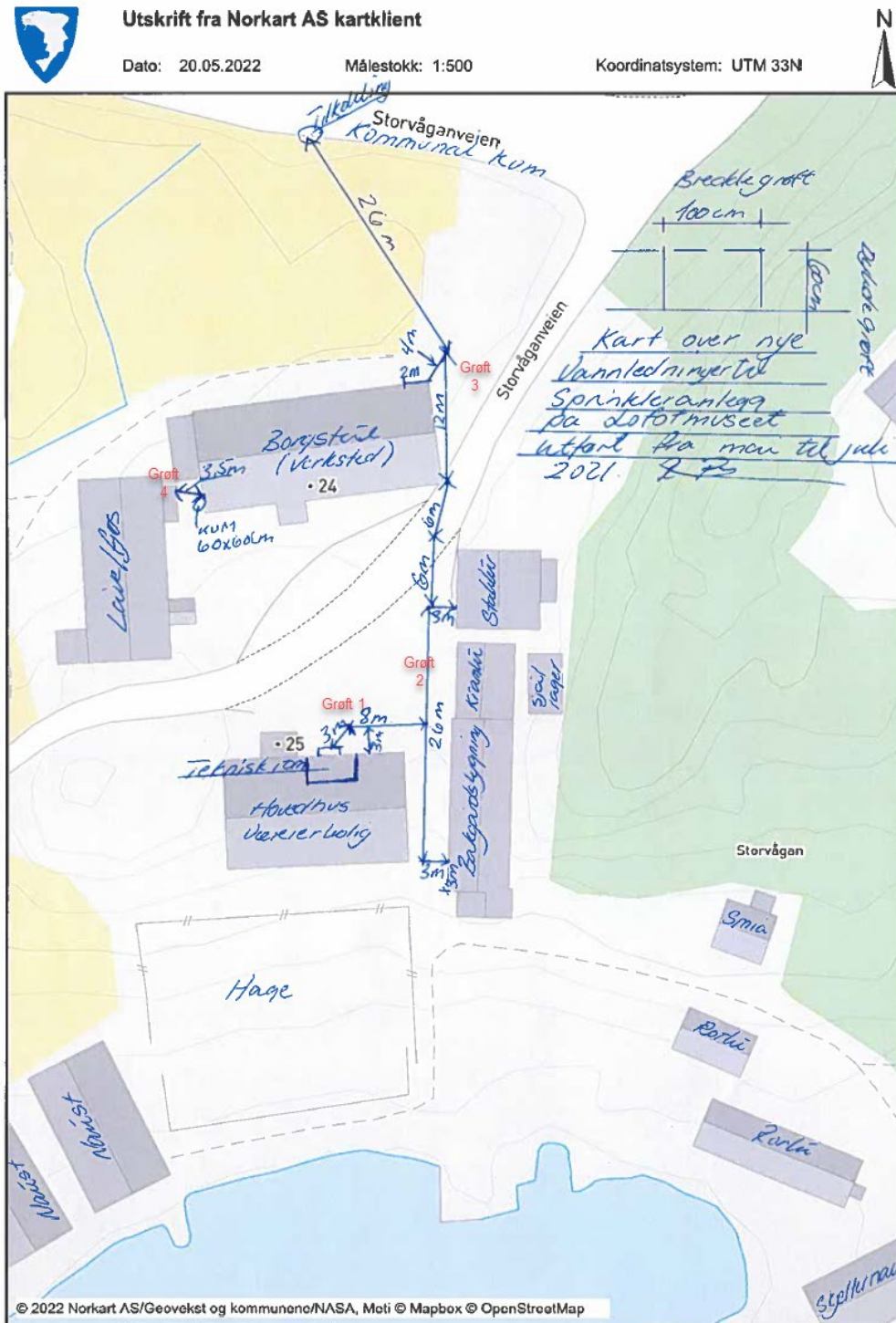
Bosetningshistorien knyttet til undersøkelsesområdet i streng forstand er som tidligere redegjort for nokså ukjent forut for det stående bygningsmiljøet tilhørende Lofotmuseet. En lensmannsgård var lokalisert samme sted på 1700-tallet, men detaljene om denne er dårlig bevart i skriftlige kilder. Hovedbygningen er våningshuset i en velbevart væreiergård. Dette består av hovedbygning (væreierboligen) fra ca. 1815, bakgårdsbygningen, stabburet, bårstua og fjøset. Disse bygningene er oppført i første del av 1800-tallet. Lofotmuseet ble etablert 1976, og inkluderer også naust og rorbuer som ligger sør og sørøst for tunet. Museets samlinger stammer i stor grad fra fiskebondekulturen på 1800- og 1900-tallet, og består av ca. 8500 gjenstander. Bygningene og gjenstandsmaterialet har høy kulturhistoriske verdi, og brannsikring er et viktig bevaringstiltak.

MÅLSETTING

Målsetting og problemstilling fulgte tiltaket, som også la premisser for prioriteringer og endringer. Grøfting/kummer og lignende var avmerket på kart, samt entreprenørens tekniske løsninger som i etterkant av den påbegynte gravingen 2018 ble justert slik at plan og utførelse kunne videreføres mest mulig skånsomt. Dette ble beskrevet i kart og dokumenter fra tiltakshaver og entreprenør, som lå til grunn for det endelige frigivningsvedtaket (Kart, fig. 2). Ved oppstart ble en plan lansert fra rørlegger/entreprenør som innebar å benytte allerede eksisterende rørsystemer i Bårstua nord på tunet, slik at grøften anslått til 21, 4 m lengde sør for denne bygningen helt kunne sløyfes. Plan med relevante detaljer ble oversendt NFK i samforståelse med UM, og vedtaksbrev med godkjenning forelå neste dag (11.05.2021). Begrunnelsen var at planendringen var ubetydelige, og innebar i tillegg helt uvesentlige endringer av interiør/fasade på vernet bygningsmasse. Planendringene behøvde ikke ny vurdering i henhold til dispensasjon.

I store trekk foregikk grøftingen i tråd med planen. På grunn av sviktende leveranser til

entreprenør/rørlegger ble det stopp i grøftingen ved kryssingen av adkomstveien inn til tunet. På dette tidspunktet (12.05.21) var det opparbeidet et godt inntrykk av undergrunnen både nord og sør for adkomstveien, og i samråd med UM og NFK ble det besluttet at dette var tilstrekkelig til å konkludere med at de resterende 6-7 meterne med grøfting ikke ville komme i konflikt med automatisk fredete kulturminner. Tiltakshaver og entreprenør sørget for sikring av grøftene i påvente av ferdigstillelse.

Figur 4 Kart over ferdig graving, ved Roy I. Pedersen, driftsleder Lofotmuseet

UNDERSØKELSESMETODE OG DOKUMENTASJON

Feltmetode

Overvåkingen av grøftearbeid ble utført med visuell observasjon og inspeksjon av alle funn som kunne gi informasjon om eventuelle kulturlag i undergrunnen. Størst og grundigst innsats ble gjort ved kum og grøft inn til nordveggen av hovedbygningen, hvor NFK hadde dokumentert forekomst av kulturlag.

Observasjon av grøftingen ble fulgt opp med alminnelig fotodokumentasjon og grøftebeskrivelse.

Av forskjellige årsaker kunne assistanse til digital innmåling ikke anskaffes. Museets driftsleder Roy I. Pedersen sørget for manuell innmåling og inntegning av grøfter o.l. på kart (fig. 4).

Kildekritiske forhold

Området er definert som del av et omfattende, sammenhengende kulturmiljø. Likevel har ikke prøvestikking påvist sikre spor etter automatisk fredete kulturlag e.l. på selve tunet til Lofotmuseet, den gamle væreiergården. Observasjoner i prøvestikk og NFKs befaringsgravarbeidene i 2018 er å betrakte som indikasjoner på at slike likevel kan finnes, selv om grunnmurer og kjellere, planering, masseutfylling og rydding av tunet tilknyttet væreiergården, samt senere tids markinngrep i forbindelse med å etablere/oppruste infrastruktur til vann, avløp og strøm. o.l. har endret områdets topografi betraktelig. Planering o.l. har eventuelt dekket kulturlag på en måte som gjør påvisning av disse vanskelig og eksakt informasjon om hvor dypt i undergrunnen intakte, uberørte masser kan befinne seg mangler. Det er en mulighet for at deler av området kan inneholde i kulturlag dypere enn de drøyt 60 cm som berørt av overflaten på tunet under grøftingen, slik resultatene fra NFKs befaringsgravarbeid 2018 indikerer.

OBSERVASJONER OG RESULTATER

Beskrivelsen av grøftene er fordelt på grøft 1 – 4 (fig.4)

Grøft 1 (mellom kum 1 og kum 6 nord for hovedgården, Ø-V orientert), grøft 2, N – S orientert, 3 m V for Bakgårdsbygningen – Butikken. Grøft 3 vannledning og tilknytning til NØ hjørnet på Bårstua og grøft 4, tilknytning Bårstua – låve/fjøs i vest.

GRØFT 1

10.5.21 ble strekket til kum 6 (grøft 2) fullført, mens selve tilknytningspunktet til hovedbygningen ble gravet fram dagen etter (11.5). Massene består av relativt finsortert grus, med innslag av større stein. Grøften kunne dermed graves i henhold til plan i dybden, det vil si ca. 60 cm dype, mens en tilsvarende bredde på grøften simpelthen ikke kunne maskingraves alle steder. I gjennomsnitt varierte bredden fra 60-100 cm alt etter størrelsen på steinblokkene, eldre kabler, rør o.l. i undergrunnen m.m. Dette gjelder generelt for grøftene som måtte maskingraves. Til gjengjeld var det kun nødvendig å grave opp profilen tildekket med veiduk jf. NFKs befaringsgravarbeid 2018. Tiltakene i den justerte planen førte til at tilknytning til hovedhuset kunne gjennomføres uten å berøre masser som ikke allerede var forstyrret under graving 2018, eller i forbindelse med relativt moderne nedlegging av rør og kabler.

Figur 5 Kulturlag øst for inntaksted/kum til hovedbygningen (grøft 1)

Under graving av grøfting ble det observert trekull, fiskebein, forvitret tre o.l. (Fig. 5). Tegl, fajanse, krittpestilk, takstein av skifer tyder på datering ikke eldre enn 1700-tallet (Fig. 13). Disse kulturlagene kunne ses i sammenheng med profilen avdekket i 2018, og det fremsto som om kulturlagene representerte likeartede historiske hendelser. I det den tildekkede profilen ble avdekket og inspisert ble nye sett av gamle og nye rør eksponert, og viser at kulturlagene er kraftig omrotete av eldre grøfting (Fig.6). Dette må ha vært situasjonen forut for gravingen i 2018. Det er kun gjort observasjoner av tegl, fajanse og andre relativt moderne funn i massene. I sum tyder observasjonen på at tiltaket 2018 ikke har berørt automatisk fredete kulturminner, og uansett kun berørt omrotete kontekster. I sum ble det ikke avdekket kulturlag eller andre anlegg under overvåkingen i grøft 1 som ble vurdert å være av en slik tilstand og art at videre dokumentasjon ville kunne belyse arkeologiske og kulturhistoriske problemstillinger på en meningsfull måte.

Et forsøk på å gi et anslag på dybden av kulturlagene fra bunnen av inntakspunkt til hovedbygningen ble foretatt ved hjelp av jordbor. Ikke på noe punkt kunne dette trenge dypere enn ca. 20 cm på grunn av stein i undergrunnen. Det er neppe et reelt anslag siden boret trolig ikke støtte på fast berg, og kjennskap til den eksakte dybden på kulturlag i dette området forblir ukjent enn så lenge.

Figur 6 Inntakssted, Hovedbygningen, kulturlag påvist 2018 avdekket, sammen med nye og gamle rør og kabeltraseer.

GRØFT 2

Grøften ble påbegynt lengst sør, i terreng som heller mot sør i «smuget» mellom Bakgårdsbygning og Hovedhus. Mye grus/pukk som er fylt i veien gjennom denne passasjen dominerer massene i denne sørlige delen av grøft 2, og grøften berørte kun påfyllingsmasser. Spor etter eldre vannrør (keramikk) var synlig i massene, og indikerer at påfyllingen her er temmelig ung. Inntakspunktet til bakgårdsbygningen var mindre preget av påfylte masser, men teglstein i undergrunnen her viser at heller ikke denne delen av grøftingen kom i konflikt med automatisk fredete kulturminner.

Figur 7 Fra grøft 2, vest for butikk: strandflint (ikke bearbeidet), keramikk, fajanse, tegl, del av vannledning (terakotta) samt glass

Den nordlige delen av grøft 2 (fra kum 6 og nordover) var adskillig mer preget av mye, til dels stor stein i undergrunnen. I dette området støtte vi på kabler e.l. som krevde nye runder med påvisning i marken (Fig.8). Faren for å forårsake kabelbrudd forhindret at grøften ble gravd ned

til 60 cm her, men påviste kabler har tydeligvis forstyrret grunnen kraftig. Kablene lå slik til at videre graving ville krevd spesielle tiltak. I tillegg til moderne glass, kritt-piper o.l. (Fig.7) er dette området preget av forekomst av strandflint i de tilførte massene. Hvor disse stammer fra, er uvisst, men entreprenøren mente at det var mest sannsynlig at massene var hentet fra grustak i Lofoten.

Figur 8 Etter kabelpåvisning – kabler i bakken merket med markeringsspray. Merk forekomsten av større stein fra gårdsplassen like under pukk og grus

I området noe inn på adkomstvegen inn til tunet ble det besluttet å stoppe grøftingen. Entreprenør/rørlegger fikk beskjed at bestilte deler var sterkt forsinket i frakt, og ikke kunne leveres til avtalt dato. Ingen observasjoner av grøftingen tydet på at det ville være nødvendig å overvåke strekningen fram til ferdiggravid vannledning (2018) over veien, som altså måtte ferdigstilles med spesielle tiltak for kabelhåndtering. En samlet vurdering i samråd med UM og NFK konkluderte med at observasjonene var tilstrekkelig for å vurdere potensialet for å komme i konflikt med automatiske fredete kulturminner i dette området som svært lavt, og at det var forsvarlig at grøftingen her ble ferdigstilt uten tilstedeværende arkeolog. Området ble sikret av tiltakshaver i påvente av at bestilte deler var på plass, og arbeidet kunne fullføres. Den spesielle situasjonen forbundet med pandemien har trolig mye av skyld for store fraktforsinkelser, og prosjekt ble ferdigstilt først juli samme år (Roy I. Pedersen, pers. kom.)

GRØFT 3

I henhold til den justerte planen godkjent av NFK 11.05.22 (se ovenfor) kunne markinngrepene reduseres betraktelig. Den drøyt 20 m lange traseen sør for bårstua ble erstattet av en kort grøft fra tiltak 2 i 2018, vannledning som ble gjenåpnet og justert noe og til det nordøstre hjørnet av Bårstua (Fig. 4). All graving på denne siden av veien berørte kun masser til veien og svært myrlendt mark inntil stedet der tilkoblingspunkt og grøft 3 starter (Fig.9). Grøft 3 var ca. 4 m

lang, og også her preget av større stein i undergrunnen (Fig. 10). Nær selve bygningen ble det observert trekull, og her ble en rulle til et vabein («moderne» type av massivt bein) og trønderkeramikk observert. Funnene daterer laget til ikke eldre enn 1700 (Fig.11).

Figur 9 Ved grøft 3: veifylling og myr

Figur 10 Grøft 3

Figur 11 Rulle til vabein, skår av trønderkeramikk, grøft 3

GRØFT 4

Den vestligste grøften, som knytter Bårstua og Låve/fjøs sammen ble gravet manuelt med anleggsspade og spett av Lofotmuseets driftsassistent, Stig Hansen.

Av den grunn ble grøften gravet ganske nøyaktig 60 x 60 cm. Bortsett fra at den gamle vannledningen av metall ble påvist, var det ingen tegn til kulturlag her. Dette har trolig en logisk forklaring i at den fint tørrmurte støttemuren like nord for grøften fungerer som barriere for fyllmasser (Fig. 12). Massene er grus og humusholdige, og kan gjerne være flyttet fra sentrale deler av tunet, og potensielt inneholde rester av gamle kulturlag. Likevel er teglfragmenter eneste observerte indikator på datering, og antyder kun alder til tidlig nytid.

Figur 12 Grøft 4, støttemur i bakgrunn

OPPSUMMERING OG KONKLUSJON

Overvåkingen av grøfting på gårdsplassen til Lofotmuseet i mai 2021 resulterte ikke i funn som kan belyse eldre kulturhistorie i de berørte områdene. Basert på observasjoner er kulturlag nord for hovedbygningen vanskelige å tolke. Ut fra daterende funn kan det være naturlig å konkludere med at påviste kulturlag i sin helhet tilhører kjent bosetting fra 1700-tallet av (Fig. 7, 11 og 13). Dette inntrykket er basert på hva som lot seg observere i felt. Mulighetene må holdes åpne for at kulturlag i grøft 1 ble avsatt av aktivitet også i førreformatorisk tid, men at moderne forstyrrelser gjør dette vanskelig å erkjenne innenfor rammene grøftingen foregikk med henhold til dybde. Området umiddelbart nord for væreiergården peker seg fremdeles ut som et område der forekomst av kulturlag kan indikere at bosettingshistorien på stedet har røtter forut for den historisk kjente bebyggelsen fra 1700-tallet av.

De øvrige grøftene berørte masser uten kulturlag eller andre indikasjoner på sammenhengende bosetting. Likevel skal en være forsiktig med å konkludere med at områdene disse dekker i Lofotmuseets uteareal dermed er «frigitt» i forhold til automatisk fredete kulturminner. Mye, og til dels stor stein direkte under pukk- og grusfyllingene inne på gårdsplassen er trolig rester av den opprinnelige overflaten. Det har neppe hatt noen hensikt å tilføre slike masser til området etter at lensmannsgård, og siden væreiergård ble etablert på stedet (Fig.8). Derimot er det lett å se for seg at ujevn markoverflate gjorde det nødvendig å tilføre jord, sand og grus til å planere gårdsplassen allerede på 17- og 1800-tallet. Det kan fremdeles være mulig å påvise intakte kulturlag/anlegg fra eldre aktivitet på stedet dersom dette er beskyttet under påfylte masser gjennom flere omganger de siste 300 årene. Trolig ville kulturminner som dette i så fall bare kunne påvises i adskillig dypere sjakter enn de som ble gravet under overvåkingen i mai 2020.

Figur 13 Takplate, skifer, krittpestilk, tegl og fajanse. Funn i kulturlag grøft 1.

Resultatene fra overvåkingen ved Lofotmuseet 2021 ga ikke ny kunnskap om (eventuelle) aktivitetsspor fra jernalder/mellomalder området, men er likevel til en viss nytte i fremtidig forvaltning av området. Overvåkingen viste at inngrep i de øvre 60-80 cm av gårdsplassen har svært lite potensiale for å komme i konflikt med automatisk fredete kulturminner.

LITTERATUR

BERTELSEN, R. 1975. Rapport om arkeologiske undersøkelser i området omkring Kabelvåg, Vågan k., Nordland. 05.-05. – 23.05.1975. Top. Ark., UM

BERTELSEN, R. 1995. *Vågar. Den første byen i Nord*. Fotefar mot nord. Nordland fylkeskommune, Bodø

BERTELSEN, R., A.Buko, A. Fossnes, J. Hood, Z. Kobylinski, K. Lind & P. Urbanczyk 1987. The Storvågan Project 1985–86. *Norwegian Archeological Review* Vol. 20 No. 1, s. 51-55.

BERTELSEN, R. & P. URBANCZYK 1988. Two Perspectives on Vågan in Lofoten. *Acta Borealia* nr.1-2, s. 98–110

WICKLER, S. 2013. The potential of shoreline and shallow submerged Iron Age and Medieval archaeological sites in the Lofoten Islands, northern Norway. I Daire, M.-Y., Dupont, C., Baudry, A., Billard, C., Large, J.-M., Lespez, L., Normand, E. & Scarre, C. (red.) *Ancient Maritime Communities and the Relationship between People and Environment along the European Atlantic Coasts*. British Archaeological Reports International Series 2570. Oxford: Archaeopress, s. 63-74